

на додану вартість" // Вісник податкової служби України. - 2011. - № 12. - С. 29 - 30.

6. Постанова Кабінету Міністрів України № 1246 від 29.12. 2010 р. "Про затвердження Порядку ведення Єдиного реєстру податкових накладних"

7. Письмо ДПА України № 9497/7/16 -1517 "Про податок на додану вартість" - Додаток: Пам'ятка про адміністративні процедури виписування, видачі та отримання податкових накладних // Вісник податкової служби України. - 2011. - № 15. - С. 11 - 16.

УДК 347.764: 388: 340.113 (477)

О.М. Заєць

РОЗМЕЖУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ "СТРАХУВАННЯ" ТА "СТРАХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ" В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглянута проблема чіткої термінології страхового законодавства України. Наведені доводи необхідності закріплення поняття "страхова діяльність" на законодавчому рівні.

Ключеві слова: *страхування, страхова діяльність, страховий ринок, страховий внесок, страхова премія, страхова справа, страхове право.*

В статье рассмотрена проблема четкой терминологии страхового законодательства Украины. Проанализировано содержание юридических терминов "страхование", которые закреплены в Законе Украины "О страховании" и Хозяйственном кодексе Украины. Приведены доводы необходимости закрепления на законодательном уровне понятия "страховая деятельность".

Ключевые слова: *страхование, страховая деятельность, страховой рынок, страховой взнос, страховая премия, страховое дело, страховое право.*

The article discusses the problem of clear terminology, the insurance legislation of Ukraine. Reasons of necessity of fixing at legislative level of concept "Insurance activity are resulted".

Key words: *insurance, insurance activity, insurance market, insurance payment, insurance bonus, insurance case, insurance law.*

Актуальність теми. У ХХІ столітті страхування є однією з найбільш розвинених та ефективних сфер діяльності. Про це свідчать суми надходжень страхових премій, які у світі щороку зростають швидше ніж валовий внутрішній продукт. Водночас, багато дослідників страхової справи, справедливо вважають, що рівень розвитку страхового ринку є одним із важливих показників економічного роз-

витку держави. Так, на думку В. Ельбрехта: "Розвиток страхового ринку України є нагальною потребою, надиктованою зростанням рівня ризикованості економічних, політичних, соціальних та екологічних процесів, виступає важливим показником стану економіки держави"¹.

У економіці України страхування є інститутом фінансового права, який забезпечує соціально-економічну стабільність та економічну безпеку держави, надає ефективний захист майнових прав громадян та організацій від майже всіх видів ризиків, реалізує державну політику соціально-економічного захисту населення. Страхова сфера економічної діяльності по праву може вважатися імунною системою економіки, подібно до того, як грошова система вважається кровоносною системою, стверджує В.Д. Базилевич².

Власне кажучи, страхування - це інструмент, який дозволяє оптимізувати фінансування процесу відновлення ресурсів, втрачених у результаті випадкових подій, тим самим значно знизити фінансове навантаження на державний бюджет країни. Страхування, як невід'ємна функція держави, це стратегічний напрямок його діяльності, який дає можливість не тільки мінімізувати та ліквідувати економічні втрати, але в деяких випадках, зберегти саму державність та економічний суверенітет держави.

З формуванням страхового товариства "Дністер" у 1892 році, українські фахівці намагалися створити українську страхову термінологію. Адже, на думку Р. Тринько та О. Мельника: "Без зрозумілого категорійного апарату, без ефективної термінології практично важко уявити собі можливість успішного функціонування будь-якої економічної системи, економічного механізму"³. Що стосується термінології, то ще Р. Декарт свого часу писав: "Вірно визначаєте слова, і ви визволите світ від половини непорозумінь"⁴.

Питання про співвідношення понять "страхування" і "страхова діяльність" є актуальним і складним. Досить часто в офіційних документах ними користуються як словами-синонімами. В одних випад-

¹ Ельбрехт В. Еволюція страхування / В. Ельбрехт // Вісник Запорізького юридичного інституту. - 2004. - № 2 (27). - С. 71.

² Базилевич В.Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя / В.Д. Базилевич // Фінанси України. - 2007. - № 9. - С. 42.

³ Страхування в системі економічної безпеки / Керівник авт. кол. проф. Р.І. Тринько (монографія). - Львів: ЛьвДУВС, 2008. - С. 90.

⁴ Декарт Р. Избранные сочинения. - М., 1970. - С. 508.

ках це проходить "безболісно", тому що не зачіпає ніяких принципових аспектів, а в інших - навпаки, вільне поводження з цими термінами породжує не вирішені протиріччя. З огляду на це, виникає нагальна потреба в більш уважному вивченні зазначених термінів з позиції не тільки їх походження, але й з'ясування сутності та значущості тих реальних явищ дійсності, котрі ними означаються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо визначення поняття "страхування" перебуває у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, які намагаються надати терміну "страхування" найбільш чіткого визначення, проте проблема розмежування термінів "страхування", що закріплена на законодавчому рівні, залишається поза увагою. Деякі аспекти цієї проблеми розглядалися в окремих публікаціях таких українських та російських учених як: А.С. Котляревський, Н.Д. Еріашвілі, В.К. Райхер, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, Р. Сабодаш, С.С. Осадець, Л.Л. Кінашук, Н.Б. Пацурія, Л.В. Нечипорук, А.А. Гвозденко, А. Вагнер, В.Р. Ідельсон, А. Манес, К.Г. Воблій, С.В. Єрмасов, Н.Б. Єрмасова, В.В. Шахов та ін.

У зв'язку з цим, виникає потреба у більш глибокому дослідженні поняття "страхування", які закріплені у Законі України "Про страхування" та у Господарському кодексі України.

Метою статті є дослідження та розмежування термінів "страхування", які закріплені в законодавстві України. Залишається актуальним відпрацювання дефініції поняття "страхування" шляхом аналізу різноманітних поглядів учених, а також розмежування його з визначенням "страхова діяльність", що є головним завданням цієї статті. Адже, існування в законодавстві двох понять, що мають різне смислове наповнення, є неприпустимим та суперечить вимогам юридичної техніки. З огляду на це, виникає потреба у теоретичному обґрунтуванні розмежування понять "страхування" та закріплення терміну "страхова діяльність" на законодавчому рівні.

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці поняття "страхування" ототожнюють з поняттям "страхова діяльність". Трапляється це тому, що в українському законодавстві відсутнє поняття "страхова діяльність", проте вживання його в нормативних актах є розповсюдженим явищем. Відсутність законодавчо закріпленого визначення "страхова діяльність" безумовно є прогалиною національного законодавства України, що спричиняє багато непорозумінь під час ведення страхової справи.

Розглянемо більш детально зміст наведених вище термінів. У

фаховій літературі етимології слова "страхування" приділено значну увагу. Проте, до єдиного розуміння змісту поняття "страхування" дійти вченим поки що не вдалося. У теорії страхування є різні базові основи трактування поняття "страхування". Наприклад, під впливом ідеології Радянського Союзу термін "страхування" базувався на принципах соціалізму. Тому, в юридичній науці того часу термін "страхування" мав визначення соціалістичного нахилу, а саме, як стверджує Л.А. Могильов, державне страхування – це сукупність фінансових та економічних відносин, за допомоги яких перерозподілялася частина національного доходу в інтересах зміцнення економіки суспільного виробництва і матеріального добробуту працівників¹. Як ми бачимо, в ті часи термін "страхування" визначався здебільшого з економічної та фінансової сторони.

Але були і такі вчені, які відмовлялися від акцентування в терміні "страхування" будь-яких аспектів. Так, російський вчений Н.Д. Еріашвілі дає наступне визначення: "Страхування – це відносини стосовно захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб із настанням певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, що формуються із страхових внесків"².

Аналізуючи термін "страхування", можна дійти висновку, що страхування відображає ідею застереження, захисту та безпеки. У багатьох слов'янських мовах, у тому числі й в українській, виникнення терміна "страхування" пов'язують із коренем цього слова "страх". Це також підтверджується висловленням російського вченого Л. Рейтмана: "Власники майна, які вступали між собою у виробничі відносини, мали страх за його збереження, за можливість знищення чи втрати у зв'язку зі стихійними явищами, пожежами та іншими непередбачуваними загрозами економічному життю"³. З іншого ж боку, у європейських мовах коренем такого ж терміну "insurance industry – страхування" є слова: "впевненість", "безпека", "передбачливість" тощо.

Фахівцями страхового права були зроблені спроби дати визна-

¹ Могильов Л.А. Государственное страхование в СССР / Л.А. Могильов. – М.: Финансы и статистика, 1985. – С. 5.

² Эриашвили Н.Д. Финансовое право: Учебник для вузов / Н.Д. Эриашвили. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2000. – С. 325.

³ Цивільне право України: В 2-х томах. Т.2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова; канд. юрид. Наук Н.Ю. Голубевої. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. – С. 402.

чення терміну "страхова діяльність" та сформулювати цілісне науково-обґрунтоване поняття "страхової діяльності". Так, на думку професора В.В. Шахова: "... страхова справа являє собою багатофакторну, динамічну систему, яка складається із постійно взаємодіючих частин"¹. Професор Ідельсон В.Р. вбачав у страховій справі: "...такий вид господарської діяльності який отримує вигоду із страхових угод"².

У свою чергу, український фахівець у сфері страхового права Н.Б. Пацурія сформулювала поняття "страхової діяльності" наступним чином: "це врегульована нормами права господарська діяльність страхової організації, переважно як суб'єкта підприємництва, що здійснюється на підставі ліцензії із організації і безпосереднього надання страхових послуг, яка пов'язана із формуванням, управлінням страховими фондами та здійсненням майбутніх страхових виплат у разі настання страхових випадків, передбачених договором страхування або чинним законодавством"³. Це визначення є досить вдалим, бо воно наводить основні елементи, з яких складається страхова діяльність і які характеризують її як особливий вид підприємництва.

У законодавстві України стосовно визначення поняття "страхування" склалася двозначна ситуація, коли одному і тому ж терміну дається різне визначення.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про страхування", страхування визначається як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів⁴.

У офіційному визначенні зафіксовані головні ознаки, що формують поняття страхування: об'єкт (вид цивільно-правових відносин), мета (захист майнових інтересів), перелік страхових подій, джерела страхування. Водночас є думки поважних науковців, які конструктивно критикують це визначення. На думку Осадеця С.С., ретельне вивчен-

¹ Шахов В. В. Страхование. - М.: ЮНИТИ, 1997. - С. 15.

² Идельсон В. Р. Страхование право. - М.: Анки, 1993. - С. 3.

³ Пацурія Н. Б. Страхове право України. Навчальний посібник / Н.Б. Пацурія. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 30.

⁴ Закон України "Про страхування" від 04.10.2001 р. № 2745 - III (із змін. та доп.) // Право і практика. - 2009. - № 4. - С. 3 - 38.

ня поняття страхування і зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо переважане правовими аспектами¹. В свою чергу В. Мачуський зазначає, що законодавче визначення поняття страхування містить складові, які не відображають правову природу страхування, що призводить до правоописовості, внутрішньої суперечності, втрати загальності, а відтак, і певної теоретичної дефектності².

Нерідко в науці, поняття "страхування" ототожнюють з поняттям "страхова діяльність". Деякі автори, по суті, ставлять знак рівності між ними. Так, А.А. Іванов визначає страхування як вид необхідної суспільно корисної діяльності, при якій громадяни та організації наперед страхують себе від несприятливих наслідків у сфері їх матеріальних та особистих благ шляхом внесення грошових внесків до особливого фонду спеціалізованої організації (страхової компанії)³. Аналогічної точки зору дотримуються В.С. Анохін та Н.С. Ковалевська, ставлячи знак рівності між страховою діяльністю та економічними відносинами, що виникають у сфері страхування⁴.

Це трапляється тому, що в українській юриспруденції відсутнє законодавчо закріплене поняття "страхова діяльність". Хоча, вживання поняття "страхова діяльність" в нормативних актах є дуже розповсюдженим явищем, відсутність визначення цього терміну безумовно є прогалиною національного законодавства України. Страхова діяльність має на меті задовольняти суспільні потреби щодо захисту майнових інтересів страхувальників, виконує важливі функції в суспільстві, а відтак потребує не лише визначення поняття страхової діяльності, а й його законодавчого закріплення.

На відміну від поняття, яке закріплене у Законі України "Про страхування", також є чинним термін "страхування", який закріплений у ч. 1 ст. 352 Господарського кодексу України, відповідно до якого страхування - це діяльність спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з

¹ Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. - Вид. 3-тє без змін. - К.: КНЕУ, 2006. - С. 23.

² Мачуський. В. Теоретичні проблеми законодавчого визначення поняття страхування / В. Мачуський // Право України. - 2010. - № 6. - С. 195.

³ Гражданское право: Учебник / Под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. Ч. II. М.: "ПРΟΣПЕКТ", 2000. - С. 496.

⁴ Анохин В.С. Предпринимательское право: Учебник. М.: ВЛАДОС, 1999. - С. 369; Коммерческое право: Учебник / Под ред. В.Ф. Попандопуло, В.Ф. Яковлевой. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1998. - С. 275.

наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання визначених законом чи договором страхування подій (страхових випадків), за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів¹. Виходячи із змісту цього визначення, можна сміливо стверджувати, що це визначення наголошує на діяльності суб'єктів страхового ринку та позначає особливий вид господарської діяльності з надання страхових послуг, тобто мова йде про страхову діяльність.

Вважаємо, що це недоцільно, тому що поняття "страхування" значно ширше за поняття "страхова діяльність". Сам термін "страхування" включає в себе всі елементи, які стосуються страхових відносин (об'єкт, предмет, метод, суб'єкт та інші ознаки). Натомість термін "страхова діяльність", який спрямований на створення, надання та супровід своїх послуг, стосується лише діяльності спеціально уповноважених державних організацій та страховиків. Отже, вони своїми діями приводять до руху безпосередній механізм страхування, це є підтвердженням того, що термін "страхування" є ширшим за термін "страхова діяльність", які співвідносяться одне до одного як ціле та частина цілого. А відтак, ці поняття не можна ототожнювати між собою.

Висновки. Порівнявши два поняття страхування, які наведені у статтях вітчизняного законодавства, можна дійти до висновку, що один термін "страхування" містить в собі два різних змісту. Ця ситуація, яка склалася у страховому праві не відповідає вимогам юридичної техніки. З огляду на це, виникає потреба в розмежуванні цих понять. Ми не прагнемо надати поняттю "страхова діяльність" авторського визначення, пропонуємо піти спрощеним шляхом: спочатку необхідно мати юридичний термін закріплений на законодавчому рівні, а потім вести розмову про його вдосконалення.

Вирішити це питання можливо наступним чином: якщо в терміні "страхування", яке закріплює ч. 1 ст. 352 ГКУ, акцент робиться саме на діяльності спеціально уповноважених державних організацій та суб'єктів господарювання (страховиків), отже це поняття за змістом характеризує термін "страхова діяльність". А відтак необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 352 Господарського кодексу України змінивши слово "страхування" на словосполучення "страхова діяльність".

Використана література:

¹ Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 - IV // Офіційний вісник України. - 2003. - № 11. - Ст. 462.

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 – IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
2. Закон України "Про страхування" від 04.10.2001 р. № 2745 – III (із змін. та доп.) // Право і практика. – 2009. – № 4. – С. 3 – 38.
3. Анохин В.С. Предпринимательское право: Учебник. М.: ВЛАДОС, 1999. – 400 с.
4. Декарт Р. Избранные сочинения. – М.: 1970. – 710 с.
5. Ельбрехт В. Еволюція страхування // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2004. – № 2 (27). – С. 65-72.
6. Идельсон В. Р. Страхование право. – М.: Анки, 1993. – 96 с.
7. Коммерческое право: Учебник / Под ред. В.Ф. Попандопуло, В.Ф. Яковлевой. – СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 1998. – 514 с.
8. Пацурия Н. Б. Страхование право України: Навчальний посібник / Н.Б. Пацурия. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 176 с.
9. Гражданское право: Учебник / Под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. Ч. II. М.: "ПРОСПЕКТ", 2000. – 784 с.
10. Страхування в системі економічної безпеки / Керівник авт. кол. проф. Р.І. Тринько (монографія). – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – 328 с.
11. Цивільне право України: В 2-х томах. Т.2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонова; канд. юрид. Наук Н.Ю. Голубевої. – Х.: ТОВ "Одіссей", 2008. – 872 с.
12. Шахов В. В. Страхование. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 311 с.

УДК 346.9

К. О. Дикоеенко

**КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

У статті розглядаються деякі загальнотеоретичні питання нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері господарської діяльності в Україні. Найбільшу увагу автор приділяє визначенню критеріїв ефективності нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері господарської діяльності, їх загальній характеристиці, найбільш проблемним аспектам застосування.

Ключові слова: *нормативно-правове забезпечення, державне регулювання, господарська діяльність, критерії ефективності нормативно-правового забезпечення державного регулювання у сфері господарської діяльності.*